

**«8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған
Морякова Малика Темирхановнаның «Түрік тарихнамасындағы Орталық Азия түркітілдес көшпенділерінің мәдени дәстүрлері»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми**

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Морякова Малика Темирхановнаның «Түрік тарихнамасындағы Орталық Азия түркітілдес көшпенділерінің мәдени дәстүрлері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы ғылымды дамытудың өзекті бағыттарына және мемлекеттік бағдарламаларға толық сәйкес келеді. Зерттеу жұмысы «8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу мақсатында, мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын докторантура аясында орындалған және басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалмаған. Диссертация Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен 2021–2023 жылдарға арналған ғылым дамуының басым бағыттарына толық сәйкес келеді. Атап айтқанда, «Ұлттық бірегейлікті сақтау және нығайту», «Гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі және қолданбалы зерттеулер», сондай-ақ «Мәдени және тарихи мұраны зерттеу, сақтау және насихаттау» бағыттарына сай келеді. Сонымен қатар, жұмыстың мазмұны ҚР БҒМ ғылым комитеті бекіткен 7.2 «Гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі, қолданбалы және пәнаралық зерттеулер», соның ішінде 7.2.6 «Қоғамды жаңғырту жағдайындағы тарих пен мәдениеттің, әдебиет пен тілдің, дәстүрлер мен құндылықтардың ортақтығы» тармағына да толықтай сәйкес келеді. Зерттеуде XX ғасырдың 20-жылдарының екінші жартысынан бастап түрік тарихнамасында Орталық Азиядағы көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлерін

			зерттеу мәселесі қарастырылады. Бұл бағыт Түркияда М.К. Ататүрік жүргізген реформалар кезеңінде қалыптасқан ұлттық тарих ғылымының идеологиялық және методологиялық негіздерімен байланысты түсіндіріледі. Сонымен қатар диссертацияда мәдени дәстүр ұғымының мазмұны талданып, оның этностың тұрмыс-тіршілігі, дүниетанымы, әдет-ғұрпы мен сыртқы мәдени ықпалдардың өзара байланысы арқылы қалыптасатыны көрсетіледі.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық зерттеу жұмысы ғылымға елеулі үлес қосады, себебі онда түрік тарихнамасында сирек қолданылған немесе ғылыми айналымға толық енгізілмеген түрік зерттеушілерінің еңбектері қарастырылады. Зерттеу жұмысы түрік тарихнамасындағы Орталық Азия көшпенділерінің мәдени дәстүрлеріне қатысты ғылыми көзқарастарды жүйелеу арқылы түркология, тарихнама және мәдениеттану салаларының теориялық базасын толықтырады. Түркітілдес көшпелі халықтардың тарихи-мәдени мұрасын зерделеу арқылы Орталық Азия өркениетінің әлемдік тарихтағы орны мен рөлін жаңа ғылыми тұрғыдан бағалауға мүмкіндік береді. Зерттеу жұмысы тарихнама, этнология, мәдениеттану және түркі әлемі интеграциясы бағытындағы болашақ ғылыми зерттеулерге методологиялық негіз бола алады.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Өзі жазу принципі: Диссертациялық жұмыстың мазмұны, құрылымы, зерттеу барысындағы қисынды өрбуі мен дереккөздерді меңгеру деңгейі негізінде зерттеу жұмысының орындалу сапасы жоғары деп бағаланады. Зерттеу барысында Морякова Малика Темирхановна зерттеу нысанын дербес талдап, ғылыми тұжырымдар мен қорытындыларды жүйелі түрде әрі авторлық ғылыми стиль аясында баяндаған. Сонымен қатар, жұмыста академиялық адалдық қағидаттары толық сақталып, плагиат немесе бөгде мәтіндерді негізсіз пайдалану фактілері анықталмаған. Бұл зерттеудің автор

			тарапынан дербес жүргізілген ғылыми еңбек екенін дәлелдейді.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Диссертациялық жұмыстың тақырыбы қазіргі ғылымдағы тарих, шығыстану және түркітану салалары бойынша оқу және анықтамалық басылымдармен қатар, этнография, этнология, мәдени (әлеуметтік) антропология, түркі филологиясы, археология және басқа да сабақтас пәндер аясында пайдалануға ұсынылады. Қазіргі кезеңде түркі халықтарының ортақ тарихи-мәдени мұрасын зерттеу мәселесі гуманитарлық ғылымдардың маңызды бағыттарының біріне айналып отыр. Автор зерттеу нысанын заманауи ғылыми үрдістермен сабақтастыра отырып, теориялық тұғырлар мен практикалық сұранысты ескерген, мәселенің өзектілігін ғылыми негізде нақты және құрылымды түрде дәлелдей алған. Осыған орай, диссертациялық жұмыстың өзектілігі жан-жақты негізделген деп тұжырымдауға толық негіз бар.
		1) негізделген;	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	Зерттеу жұмысының құрылымы, мазмұндық бөлімдері және пайдаланылған материалдары диссертация тақырыбына толық сәйкес келеді. Морякова Малика Темирхановна көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлеріне тікелей байланысты негізгі ғылыми мәселелерді кең қамтыған. Зерттеу міндеттері мен алынған нәтижелер өзара үйлесім тауып, тақырыптың мазмұнын тереңнен ашуға бағытталған. Осыған орай, диссертацияның мазмұны ғылыми жұмыстың атауына толық сай келеді деп сенімді түрде тұжырымдауға болады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	
		1) айқындайды;	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	
		1) сәйкес келеді;	
		2) ішінара сәйкес келеді;	
		3) сәйкес келмейді.	
			Зерттеу жұмысының мақсаты нақты қойылып, түркітану, этнология, мәдениеттану және т.б. салаларындағы өзекті ғылыми мәселелердің бірі – республикалық кезеңдегі түрік тарихнамасындағы Орталық Азия көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлерін зерттеуді ұйымдастыру ісін, кадрлар мәселені зерттеу барысын, нәтижелерін және тақырыпқа байланысты орныққан тарихнамалық үдерістің негізгі кезеңдерін талдауға бағытталған. Зерттеу міндеттері

			бұл мақсатқа жүйелі түрде қол жеткізуге мүмкіндік беретін теориялық қадамдарды кезең-кезеңімен нақтылап көрсетеді. Олар диссертациялық жұмыстың құрылымымен, зерттеу логикасымен тығыз байланыста өрбіген. Мақсат пен міндеттердің мазмұны түрік тарихнамасындағы мәдени дәстүр мәселесінің зерттелуі және оның нәтижелеріне салыстырмалы түрде талдау талабына толық сай келеді. Сонымен қатар, міндеттердің нақты тұжырымдалуы зерттеудің кешенділігін, ғылыми жаңалығын және практикалық маңызын арттыра түседі. Осыған байланысты, жұмыстың мақсаты мен міндеттері тақырыппен толық үндесіп, зерттеу аясын дәл анықтайды және диссертациялық жұмыстың мазмұндық негізін сенімді айқындайды деп бағаланады.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертациялық жұмыстың кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдері өзара мазмұндық және логикалық сабақтастықта құрылып, зерттеу мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Жұмыстың жалпы құрылымы ғылыми зерттеу талаптарына сай жүйеленіп, тақырыптың біртіндеп ашылуына, негізгі идеяның тұтас көрініс табуына мүмкіндік береді.
		1) толық байланысқан;	
		2) ішінара байланысқан;	
		3) байланыс жоқ.	
			Кіріспе бөлімінде зерттеудің өзектілігі, нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері нақты әрі дәл тұжырымдалып, зерттеудің хронологиялық шеңбері мен географиялық ауқымы, әдіснамалық және теориялық негіздері айқындалған. Негізгі бөлімде Орталық Азияда мекендеген көшпелі түркітілдес халықтардың мәдени дәстүрлеріне арналған түрік зерттеушілерінің тарихнамалық еңбектері арнайы бағыттар мен кезеңдер бойынша кеңінен талданып, нақты мысалдар арқылы дәйектелген. Ал қорытынды бөлімде зерттеу нәтижелері жинақталып, қойылған мақсат пен міндеттерді толық орындағаны дәлелді түрде көрсетілген. Бөлімдер арасындағы мазмұндық байланыс, логикалық сабақтастық және ойдың жүйелі дамуы – диссертацияның ғылыми деңгейін, құрылымдық

			біртұтастығын және ішкі логикасының сақталғанын айқын аңғартады. Сонымен қатар, зерттеу барысында алынған нәтижелердің теориялық және практикалық маңыздылығы тиісті тұжырымдармен нақты бекітілген. Осыған орай, диссертациялық жұмыстың барлық бөлімдері бір-бірімен логикалық және мазмұндық тұрғыда тығыз байланысты, құрылымы толық әрі ғылыми талаптарға сай құрастырылған деп сенімді түрде айтуға болады.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Диссертациялық жұмыста Морякова Малика Темирхановна көшпелі халықтардың мәдени дәстүрлерін тарихнамалық аспектіде талдау барысында ғылыми жаңашылдық элементтерін ұсына отырып, зерттеу нысанына қатысты жаңа көзқарастар мен теориялық қағидаттарды алға тартқан. Бұл тұжырымдар мен шешімдер нақты тілдік-мәдени деректермен дәйектеліп, зерттеу нәтижелерінің негізділігі мен сенімділігі арттырылған. Автор бұрынғы ғылыми еңбектермен салыстыра отырып, зерттеу нәтижелерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын көрсете алған, бұл өз кезегінде тақырыпты кең ауқымда зерделеуге мүмкіндік берген. Сонымен қатар, ғылыми әдебиеттерге сүйене отырып, өзіндік ғылыми пайымдаулар мен авторлық көзқарас білдіру арқылы зерттеуге сыни тұрғыдан қарау жүзеге асқан. Сын көзбен қарау тек ақпаратты сипаттап қана қоймай, оны талдап, бағалау, ғылыми дискурс шеңберінде салыстыру мен тұжырым жасау деңгейінде көрініс тапқан. Осыған байланысты, зерттеу жұмысында теориялық негіз бен практикалық деректер арасындағы үйлесімділік сақталып, сыни талдаудың бар екендігі сенімді түрде айтуға болады.
		1) сыни талдау бар;	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық жұмысында ұсынылған ғылыми нәтижелер мен ережелер толықтай жаңалық сипатында. XX ғасырдың 20-жылдарынан бастап (түрік тарихнамасының «Ататүрік дәуірі») түркітілдес халықтарының тарихы мен мәдениетіне қатысты түрік тарихнамасының инфрақұрылымы, сондай-ақ
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			ғылыми және саяси-идеологиялық негіздері айқындалды. Негізгі салмақ беретін тақырыбы «ұлттық» және «иммигранттық» бағыттағы зерттеуші ғалымдардың түрік тарихнамасына қосқан үлесін салыстыра отырып зерттеу және де осы негізді түркі халықтарының мәдени дәстүрлері жөніндегі тарихи деректеріне жан-жақты талдау жасалынған. Сонымен қатар түрік тарихының жазылуында дәстүрлі түрік тарихшыларының көзқарасымен кеңестік тарих ғылымының өкілдері негізінде жазылған түрік тарихының салыстырмалы тарихнамасы ғылымда әлі де болса зерттелуге мұқтаж тақырып болып табылады. Түрік тарихында қазақ тарихы туралы жазылған тарихи деректер біздің еліміздің тарихы үшін маңызды болады, – яғни ол зерттеудің толықтай жаңалығын дәлелдейді. Осыған орай, жұмыс нәтижелері мен ғылыми ережелері толығымен жаңа деп бағаланады.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық жұмысында жасалған қорытындылар ғылыми жаңашылдығымен ерекшеленеді және қазіргі мәдениеттану, этнология, түркітану, тарихнама салаларында тың бағыт ұсынады. Зерттеу нысаны ретінде түрік тарихнамасындағы Орталық Азиядағы түркітілдес көшпелі халықтарының мәдени дәстүрі мәселелерін қарастыру – бұған дейінгі зерттеулерде толыққанды қолға алынбаған соны көзқарас. Зерттеу барысында түрік тарихнамасындағы түркітілдес халықтардың мәдени дәстүрлерінің негізгі зерттеу кезеңдерін, бағыттарын, нәтижелерін, ерекшеліктерін қарастырып талдау – ғылыми айналым үшін мүлдем жаңа тәсіл.
		1) толығымен жаңа;	Сонымен қатар:
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	• Мәдени дәстүрлерге қатысты теориялық негіз, оның атауы, концепті және бағыттары;
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	• Мәдени дәстүрлерге байланысты терминдер, ұғымдар, концепциялар, тұжырымдар методологиялық негіз ретінде қолданысы;

			Тіл, дәстүрлі әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер және мәдени дәстүрлердің т.б. аспектілерін зерттеу – осының бәрі ғылыми зерттеу әдіснамасын жаңа сатыға көтереді. Бұл жұмыста ұсынылған теориялық пайымдар мен практикалық қорытындылар белгілі ғылыми ұғымдарды жаңа мазмұнмен толықтыра отырып, мәдени дәстүрлерге қатысты концепцияларды жаңаша қырынан көрсетеді. Бұрын зерттелмеген этномәдени салыстырулар мен тілдік деректердің терең талдануы – автордың дербес ғылыми ұстанымының, жаңашыл тәсілінің көрінісі. Осы себепті, диссертациялық жұмыстың қорытындылары мазмұны мен ғылыми маңыздылығы тұрғысынан толығымен жаңа деп сенімді түрде бағаланады.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық зерттеуі мәдениеттану, этнология, этнография, түркітану ғылымдарының аясындағы бағыттарда орындалғанымен, оның нәтижелері ұлттық мәдени мұраны басқару, жаңғырту және жүйелеу бойынша жаңа әрі негізделген басқарушылық шешімдер ұсынатын сипатқа ие. Зерттеуде алғаш рет қазақ және т.б. көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлері мәселесі тарихи-климаттық, әлеуметтік, тарихи-этникалық факторлар тұрғысынан қарастырылды. Бұл тұжырымдар қазіргі заманда: этномәдени білім беру мазмұнын жоспарлауда; ұлттық имидж қалыптастыруда; тарихнамалық, деректанулық стратегияларды негіздеуде тиімді түрде қолданылуы мүмкін.
		1) толығымен жаңа;	Зерттеу мәдени дәстүрлерді сақтау және насихаттау жөніндегі интеллектуалды басқарушылық тәсілдердің жаңа моделін ұсына отырып, диссертация аясында жасалған шешімдердің толығымен жаңа және қолданбалы құндылығы жоғары екенін дәлелдейді.
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген	Диссертациялық жұмыстың негізгі қорытындылары гуманитарлық ғылымдарға тән сапалық (qualitative research) әдістер негізінде жан-жақты дәлелденген. Морякова Малика

		(qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Темирхановна мәдени дәстүрлерге тікелей қатысты ұғымдар нақты мысалдармен, теориялық негіздермен және салыстырмалы түрде талданған. Сондықтан барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан ауқымды дәлелдемелерде негізделген деп толық сеніммен айтуға болады.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия;	Зерттеу барысында қол жеткізілген нәтижелерге сүйене отырып, диссертанттың ұсынған қағидаттарға тоқталсақ: 7.1 Ғылыми жұмыста қағидаттар дәлелденген. 7.2 Ғылыми жұмыста қағидаттар тривиалды емес. 7.3 Ғылыми жұмыста қағидаттар жаңа. 7.4 Ғылыми жұмыстағы қағидаттардың қолдану деңгейі кең ауқымды. 7.5 Ғылыми жұмыстағы қағидаттар алты мақалада дәлелденген. Соның ішінде, екі мақала Scopus ғылыми дерекқоры базасына кіретін басылымда, үш мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің басылымдарында, үш мақала халықаралық ғылыми конференциялардың материалдары жинақтарында жарияланған.

		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:		Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық жұмысында пайдаланылған әдіснамалық негіздер нақты әрі жүйелі түрде сипатталып, зерттеу мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Автор сапалық зерттеу әдістерінің (контекстуалдық, проблемалық-тақырыптық, тарихи-нақтылық, тарихи-салыстырмалы, хронологиялық-мерзімдік т.б.) мүмкіндіктерін ғылыми орнымен қолдана отырып, оларды теориялық тұғырлармен ұтымды ұштастырған. Әдіснамалық тәсілдердің осындай үйлесімі зерттеудің пәніне терең бойлауға және диссертация мазмұнының тұтастығын қамтамасыз етуге септігін тигізеді. Зерттеу барысында пайдаланылған дереккөздер – түрік зерттеушілерінің көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлеріне арналған еңбектері, архивтік материалдар, естеліктер, этнографиялық сөздіктер, салт-дәстүрлерге қатысты теориялық еңбектер, сондай-ақ тарихи-мәдени сипаттағы материалдар – барлығы ғылыми сенімділік талаптарына сай келеді. Бұл деректердің мазмұндық және құрылымдық дәйектілігі жұмыстағы теориялық пайымдар мен тұжырымдардың негізділігін арттыра түсіп, зерттеу нәтижелерінің дәлелділігін қамтамасыз етеді. Осыған орай, диссертацияда қолданылған әдіснама мен дереккөздер толық негізді және сенімді деп бағалауға болады.
Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия ;		
	2) жоқ.		
	8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:		
	1) ия ;		
	2) жоқ.		Зерттеу барысында қазіргі заманғы ғылыми әдістер тиімді пайдаланылған. Атап айтқанда, диссертация нәтижелері компьютерлік технологиялар негізінде, интернет-платформалар арқылы жүйелеу және визуализациялау құралдары арқылы қорытындылау арқылы алынған. Бұл тәсілдер зерттеудің әдістемелік тұрғыдан заманауи ғылыми талаптарға сай жүргізілгенін көрсетеді. Көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлеріне қатысты лексикалық бірліктер мен тұрақты тіркестердің,

			этнографиялық ұғымдар, тарихи терминдер мен бағыттар сапалық тұрғыдан терең талданып, нәтижелері кестелер, схемалар арқылы көрнекі түрде ұсынылған. Автор қолданған бұл визуализация тәсілдері ғылыми ақпаратты қабылдауды жеңілдетіп, тұжырымдарды нақты жеткізуге септігін тигізеді. Диссертациялық жұмыстың рәсімделу мәдениеті жоғары деңгейде. Жұмыста мәдени дәстүрлердің шеңберіндегі атаулар, арнайы бағыттарда қарастырылған түрік зерттеушілерінің еңбектері және концепциялары жан-жақты талданылып, мазмұндық жағынан жүйелі түрде ұсынылған. Автор мәтіндік және визуалды мәліметтерді ұштастыра отырып, ғылыми нәтижелерді түсінікті әрі құрылымды түрде ұсынуға қол жеткізген.
	8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	1) ия;	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық жұмысында ұсынылған теориялық қорытындылар, модельдер мен заңдылықтар сапалық зерттеу әдістері арқылы эмпирикалық деректермен дәлелденіп, жүйелі түрде негізделген. Зерттеу барысында көшпелі этностардың мәдени дәстүрлеріне қатысты материалдар – салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, жосын-жоралғылар – кең көлемде жинақталып, семантикалық және дискурсивтік тұрғыда өңделген. Диссертацияда алынған теориялық негіздер (Орталық Азия көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлеріне байланысты) нақты этнографиялық деректерге және тарихи контекстіге негізделген. Зерттеуде қолданылған концептуалдық, құрылымдық, сипаттамалы талдау әдістері зерттеу нәтижелерінің ғылыми сенімділігін арттырған. Сонымен қатар, автор енгізген теориялық тұжырымдар визуалды түрде кестелер және схемалар арқылы көрнекіленіп, олардың қолданбалы деңгейдегі дәлелділігін күшейткен. Осыған орай, диссертациялық жұмыста ұсынылған теориялық тұжырымдар мен заңдылықтар қазіргі ғылыми
	2) жоқ.		

			талаптарға сай эмпирикалық негізде дәлелденіп, ғылыми тұрғыда расталған деп сенімді түрде тұжырымдауға болады.
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Диссертациялық жұмыста келтірілген маңызды тұжырымдар мен ғылыми мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған. Автор түрік, қазақстандық, батыстық, советтік тарихнама, шығыстану, этнография, мәдениеттану және түркітану салаларындағы іргелі еңбектерге сүйене отырып, өз көзқарасын ғылыми негізде дәлелдеген. Теориялық тұғырлар мен салыстырмалы талдаулар тиісті дереккөздермен қамтамасыз етілген. Сондықтан бұл тармақ бойынша баға: расталған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз.	Зерттеу жұмысында пайдаланылған әдебиеттердің саны мен құрамы диссертациялық тақырыптың сипатына және қойылған ғылыми міндеттерге толық сәйкес келеді. Автор шығыстану, тарих, тарихнама, этнология, тілтану, түркітану, этнография және мәдениетаралық коммуникация салалары бойынша негізінен түрік ғалымдарының еңбектеріне кеңінен сүйенген. Сонымен бірге әдебиеттер қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі ғылыми деректерден іріктеліп алынған, бұл зерттеудің пәнаралық және халықаралық аясын кеңейтеді. Әдеби шолу теориялық ұстанымдармен тығыз байланысты құрылып, диссертацияның әдіснамалық және мазмұндық негізін құрайды. Зерттеудің бағытына сай келетін тұжырымдар мен көзқарастар ғылыми дәйектермен нақтыланған, дереккөздермен негізделген. Жалпы алғанда, диссертант ғылыми мәселені зерттеу үшін қажетті ғылыми базаны толық меңгерген және оны орынды пайдаланған. Осыған орай, диссертациялық жұмыстағы әдеби шолу мазмұны мен құрылымы тұрғысынан жеткілікті және ғылыми талаптарға толық сай деп бағалауға болады.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) бар;	Зерттеу жұмысы бәрінен бұрын шығыстану, тарих ғылымы, мәдениеттану, тарихнама және деректану ғылымы

		2) жоқ.	зерттеулері тұрғысынан маңызды. Атап айтқанда, қазақ және түрік тарихы мен мәдениетіне ортақ деректер негізінде тарихи кезеңдердің анықталуы мен тарих сахнасында көзден тыс қалған тарихи шындықтардың ғылыми зерделенуі тұрғысынан маңызды болып табылады. Қазақ тілі тарихы, түркі тілдерінің тарихы, түркітану секілді көптеген салаларда кеңінен қолданыла алады. Сондай-ақ түркітанушы ғалымдар, жоғарғы оқу орнының студенттері, магистранттар мен докторанттары және осы салаға қызығушылық танытатын зерттеушілер мен ғалымдардың кеңінен пайдалануына тиімді дерек бола алады. Сондықтан: → 1) бар деп бағаланады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Морякова Малика Темирхановнаның диссертациялық жұмысы түркітілдес халықтардың тарихына арналған жалпылама ғылыми еңбектерді дайындау барысында дерек ретінде пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, олар көшпелі қоғамдардың тарихи дамуы, дәстүрі мен мәдениетін зерделеуде әдіснамалық және мазмұндық тұрғыдан маңызды материал ретінде қарастырылады, себебі аталған зерттеу алдыңғы кезеңдерде жинақталған ауқымды ғылыми мұраның негізгі жетістіктерін жүйелеп, тұжырымдайды. Біріншіден, зерттеу материалдары ғылыми жарияланымдарды әзірлеуде, оқу курстары мен арнайы пәндерді құрастыруда практикалық маңызға ие. Екіншіден, тарих, шығыстану және түркітану салалары бойынша оқу және анықтамалық басылымдармен қатар, этнография, этнология, мәдени (әлеуметтік) антропология, түркі филологиясы, археология және басқа да сабақтас пәндер аясында пайдалануға ұсынылады. Үшіншіден, жинақталған материалдар VI–X ғасырлардағы ежелгі түркілердің тарихы мен мәдениетіне қатысты ғылыми библиографияны толықтыруға және кеңейтуге елеулі үлес қоса алады.
		1) ия;	
		2) жоқ.	

			Осылайша зерттеу барысында пайдаланылған материалдар мен деректер мемлекетаралық мәдени-гуманитарлық байланыстарды дамытуға, тарихи-этникалық мәселелерді ғылыми негізде шешуге, сонымен қатар ұлттық тарих ғылымының теориялық-әдіснамалық базасын толықтыруға да септігін тигізеді. Соңында айтарым, диссертациялық жұмыстың нәтижелері шығыстану, тарих, тарихнама, этнография, мәдениеттану сияқты салаларда кеңінен қолдануға лайық. Сондықтан зерттеу практикалық маңызы бар және қолдану аясы кең деп толық негізде «иә» деп бағаланады.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертациялық жұмыста мәдени дәстүрлерге арналған ұсынымдар ғылыми негізделген әрі тың сипатта. Автор республикалық кезеңдегі түрік зерттеушілерінің мәдени дәстүрлерге қатысты еңбектерін қарастырып, этностық болмысты, этникалық тарихты, этникалық бірегейлікті мәдени дәстүрлер арқылы танудың жаңа үлгісін ұсынған. Мәдени дәстүрлердің сипаттарын көрсету – этнографиялық жіктеуге негізделген жаңа бағыт. Сондықтан бұл ұсынымдар мазмұны мен әдісі жағынан толығымен жаңа деп бағаланады.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	Диссертациялық жұмыс ғылыми стиль нормаларына толық сәйкес келеді. Автор ғылыми ойды тұжырымды, дәйекті әрі логикалық құрылыммен жеткізе білген. Ғылыми терминологияны қолдануда жүйелілік пен дәлдік сақталған, зерттеу барысындағы тұжырымдар нақты этнографиялық және тарихи деректерге сүйене отырып берілген. Авторлық стиль ғылыми норма аясында қалыптасқан, мәтін көлемінде бірізділік пен мазмұндық сабақтастық үнемі сақталған. Академиялық дәйектілік жоғары деңгейде: сілтемелер мен дәйексөздер талапқа сай рәсімделіп, әдеби көздермен жұмыс істеу мәдениеті көрінеді. Диссертация құрылымы кіріспеден бастап қорытындыға дейінгі барлық бөлімдерінде ғылыми логика мен мазмұндық
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	

			тұтастықты ұстанған. Әр бөлім зерттеу мақсатына қызмет етеді және ғылыми аргументациямен тығыз байланысқан. Осыған орай, диссертациялық жұмыстың академиялық жазу сапасы – жоғары деп сенімді түрде бағаланады.
11.	Диссертацияға ескертулер		Жалпы, диссертациялық жұмыс жоғары деңгейде орындалғанымен, жұмыстың мазмұнына елеулі әсер етпейтін, кейбір ұсақ ескерту мен ұсынысты атап өтуге болады: соның ішінде диссертацияда «түрік» және «түркі» терминдерінің арасындағы айырмашылықты нақтырақ көрсетсе дұрыс болар. Сонымен қатар болашақта осы зерттеу жұмысының жалғасы ретінде тақырыпты кеңейтіп, түрік зерттеушілерінің ой-пікірлерін қазақстандық ғалымдардың ой-пікірлерімен салыстырып ерекшеліктерін анықтауға болатын еді. Бірақ бұл ескертулер зерттеудің ғылыми-теориялық мазмұны мен практикалық мазмұнына нұқсан келтірмейді.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында корғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Морякова Малика Темирхановнаның «Түрік тарихнамасындағы Орталық Азия түркітілдес көшпенділерінің мәдени дәстүрлері» атты диссертациялық жұмысы аясында жарық көрген ғылыми мақалалар мазмұны мен ғылыми жаңалығы жағынан зерттеу тақырыбымен тікелей үндесіп, оның теориялық негіздерін жан-жақты ашуға септеседі. Диссертация нәтижелері әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Шығыстану факультетінің Түріктану және шығыс елдері тарихы кафедрасында 2026 жылы талқыланып, ғылыми орта тарапынан оң бағасын алған. Жалпы алғанда, автордың осы тақырыпта 8 ғылыми мақаласы жарияланған, олардың ішінде <i>Bylye gody</i> (США, 2023) сияқты халықаралық журналда жарық көрген зерттеу бар. Сонымен қатар, ҚР ҒЖБМ БҒСБК бекіткен басылымдарда көшпелі халықтарының мәдени дәстүрлеріне арналған бірқатар мақалалар жарық көріп, зерттеу нәтижелерін негізді әрі дәйекті түрде ғылыми айналымға енгізуге мүмкіндік берген. Осыған орай, әр мақала зерттеу жұмысының өзекті ғылыми мәселелерін терең қамтып, жоғары ғылыми деңгейде дайындалған деп бағалауға толық негіз бар.	
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)	8D02209 – Шығыстану мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Морякова Малика Темирхановнаның «Түрік тарихнамасындағы Орталық Азия түркітілдес көшпенділерінің мәдени дәстүрлері» атты диссертациялық жұмысы – қазіргі тарих, түркітану, этнология және шығыстану ғылымдарының талаптарына сай, теориялық және қолданбалы тұрғыдан өзекті әрі мазмұнды зерттеу. Соңғы жылдары Қазақстан мен Түркия арасындағы ғылыми-мәдени байланыстардың нығаюы, Түркі мемлекеттері ұйымы аясындағы интеграциялық үдерістер, сондай-ақ ортақ тарихи мұраны жаңаша пайымдау қажеттілігі бұл тақырыптың маңызын арттыра түсуде. Осыған байланысты түрік тарихнамасындағы Орталық Азия көшпенділерінің мәдени дәстүрлеріне қатысты концепциялар мен	

	ғылыми тұжырымдарды саралау түркология ғылымының дамуына елеулі үлес қосады. Сонымен қатар, түрік тіліндегі көптеген ғылыми еңбектер мен деректер отандық ғылымда жеткілікті деңгейде пайдаланылмай келеді. Бұл диссертациялық зерттеу аталған олқылықтың орнын толтыруға, ғылыми айналымға жаңа деректер енгізуге және Орталық Азия көшпенділерінің мәдени мұрасын кешенді түрде бағалауға мүмкіндік береді деген ойдамын. Автор мәдени дәстүрлерге, соның ішінде әдет-ғұрыптар, жосын-жоралғылар, мәдениет, өркениет сияқты ұғымдар мен авторлық концепцияларды терең талдап, тарихнамалық тұрғыдан жүйелі негіздеген. Көшпелі түркі халықтарының мәдени дәстүрлерінің ерекшеліктері мен аспектілері танытатын теориялық мәселелері салыстырмалы түрде сәтті сарапталған. Зерттеу нәтижелері тарих пен мәдениеттің өзара байланысын ашуда, этникалық бірегейлік пен түркі халықтарының мәдени мұрасын зерделеуде ғылыми және практикалық тұрғыдан құнды. Жұмыстың нәтижелерін шығыстану, тарих, этнография, мәдениеттану, қоғамтану, тіл білімі сияқты ғылым салаларындағы жобаларда пайдалануға болады. Құрылымы, әдіснамасы және мазмұндық тереңдігі тұрғысынан бұл жұмыс Шығыстану саласының ғылыми талаптарына толық сәйкес келеді. Осыған орай, Морякова Малика Темирхановнаның аталған диссертациялық жұмысы мазмұны мен ғылыми деңгейі тұрғысынан <i>8D02209 – Шығыстану</i> мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп есептеймін.
--	---

Ресми рецензенттер пікірлерінде келесі шешімдердің бірін көрсетеді:

- 1) философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор дәрежесін беру;
- 2) диссертацияны пысықтауға жіберу (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайлардан басқа);
- 3) философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор ғылыми дәрежесін беруден бас тарту

Ресми рецензент:

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің тарих кафедрасының доценті,
тарих ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
(жұмыс орны, ғылыми дәрежесі)

Мырзабеков М.С.
(Аты-жөні)